

Concept

Eindrapportage

Agenda Vitaal Platteland 2015 – 2019

Terugblik en vooruitblik

INLEIDING

De Agenda Vitaal Platteland is in januari 2015 vastgesteld door Provinciale Staten. Op basis daarvan is in het Collegeakkoord 2015 - 2019 op verschillende plaatsen aandacht gevraagd voor vraagstukken en ontwikkelingen op het platteland. De uitwerking hiervan is samen met de gebiedspartners gedaan, met als gemeenschappelijk doel:

“Een vitaal en aantrekkelijk landelijk gebied waar het goed leven, ondernemen, werken en recreëren is.”

Sindsdien is de agenda opgepakt door in totaal 17 agendapunten te benoemen die aan dit doel moeten bijdragen en waar de provincie ook een rol bij kan spelen. Dit zijn deels onderwerpen die op een of andere manier al onder handen zijn en deels onderwerpen die voor de provincie “nieuw” zijn.

De betrokkenheid van Provinciale Staten bij de Agenda Vitaal Platteland is groot. Vanaf 2017 is twee keer per jaar een voortgangsrapportage voorgelegd aan de commissie Duurzaamheid, die hiervoor coördinerend is voor de andere commissies. De laatste rapportage stond gepland voor eind 2018. Er is gekozen om daar een terugblik van te maken over de gehele periode van de agenda, aangevuld met een korte vooruitblik. Deze hele rapportage kan als input dienen voor de verkiezingen van Provinciale Staten in maart 2019 en de vorming van het Coalitieakkoord 2019 – 2022 van Gedeputeerde Staten.

De terugblik is in eerste instantie gebaseerd op de analyse van de voortgangsrapportages en gesprekken met de betreffende provinciale beleidsmedewerkers met als peildatum vierde kwartaal 2018. Daarnaast zijn de organisaties en de personen die bij de start van de agenda betrokken waren gevraagd naar hun beelden en meningen over de effecten van de agenda tot nu toe. Ook is gevraagd naar hun verwachtingen over het belang van de zeventien agendapunten in de toekomst. Bureau Spilter, die de totstandkoming van de Agenda Vitaal Platteland in 2014 heeft gefaciliteerd, heeft ook deze afronding voor haar rekening genomen.

Tenslotte heeft CMO Flevoland de eerste analyse gemaakt van de afzonderlijke voortgangsrapportages en heeft op basis daarvan de ontwikkelingen van de agenda letterlijk in beeld gebracht. Dit op basis van een driedeling van de agendapunten in de thema's Economische ontwikkeling, Ruimtegebruik en BeLeefbaarheid.

De reikwijdte van deze eindrapportage is bepaald en beperkt door het feit dat de agenda indertijd niet is opgezet als een onderzoeksprogramma. Bij de start is namelijk geen uitgebreide analyse gemaakt en geen nulmeting opgesteld. De bevindingen en voorstellen in deze eindrapportage kunnen daarom niet “in maat en getal” worden vergeleken met de start van de agenda, maar zijn meer uitgedrukt in beelden en indrukken van de direct betrokkenen.

De opzet van deze rapportage luidt als volgt:

- In hoofdstuk 1 staat de totstandkoming van de Agenda Vitaal Platteland centraal: hoe is de agenda gestart, uit welke onderdelen bestaat het en wat zijn de onderlinge relaties tussen de agendapunten?
- In hoofdstuk 2 gaat het om het rijpingsproces en de oogst van het product: wat is er bereikt met de Agenda Vitaal Platteland vanaf de start tot eind 2018?
- In hoofdstuk 3 is de opbrengst van de agendapunten bekeken: wat zijn de effecten geweest voor het proces van de ruimtelijke ordening, wat zijn de actuele onderwerpen in 2018 en hoe gaat het verder met de agendapunten? Ook de toekomst van de agenda als middel om vraagstukken op de kaart te zetten, komt aan de orde.
- in hoofdstuk 4 zijn de conclusies beschreven.

In de bijlage is het overzicht opgenomen van de inhoudelijke voortgang en resultaten van alle afzonderlijke agendapunten.

1 AANPLANT: DOEL EN OPZET VAN DE AGENDA VITAAAL PLATTELAND

In het landelijk gebied van Flevoland hebben zich in de afgelopen decennia, net als in de meer verstedelijkte delen, veel ontwikkelingen voorgedaan. De positie van Flevoland ten opzichte van het grootste deel van Nederland is uniek. Het is een landschap en een bijbehorend idee van een samenleving, die vanaf de tekentafel zijn bedacht en gemaakt.

Het opstellen van de Agenda Vitaal Platteland eind 2014 is wel een trendbreuk met dit verleden en sluit aan bij de huidige opstelling en werkwijze van de provincie. In plaats van de vertrouwde tekentafel is gebruik gemaakt van de overlegtafel. Met de direct betrokken bewoners en organisaties in het landelijk gebied is destijds uitgebreid gesproken over ontwikkelingen die volgens hen aandacht vragen.

Het hoofddoel was om na te gaan hoe de overheid zou kunnen bijdragen om die ontwikkelingen mogelijk te maken door onder andere daarvoor ruimtelijke en economische voorwaarden te creëren.

De drie subdoelen voor het opstellen van de Agenda Vitaal Platteland waren:

- 1) *Bied gemeenten meer ontwikkelingsruimte voor het opstellen van bestemmingsplannen met gelijktijdige borging van de ruimtelijke kwaliteit;*
- 2) *Inventariseer toekomstige ontwikkelingen en genereer opties om hierop in te spelen en om kansen te benutten;*
- 3) *Gebruik de Agenda Vitaal Platteland als middel om in dialoog te blijven met gebiedspartners.*

Start van de Agenda Vitaal Platteland 2014

Tijdens de twee gebiedsbijeenkomsten zijn veel onderwerpen benoemd die om extra aandacht vragen, zoals de gevolgen van schaalvergroting in de landbouw en de problematiek van de vrijkomend erven, gekoppeld aan de effecten ervan voor de leefbaarheid. Daarnaast zijn er onderwerpen benoemd die de komende jaren belangrijker zullen worden, zoals de gevolgen van bodemdaling. Er zijn in totaal zeventien agendapunten benoemd waar de provincie met andere partijen en betrokken mee aan de gang is gegaan. Bij de start van de Agenda Vitaal Platteland zijn daarvan enkele onderwerpen als urgent benoemd: Leefbaarheid, Erf zoekt Kans, Ontsluiting (digitaal en fysiek), Bodemdaling, Keten, Pionieren 2.0 en Veehouderij.

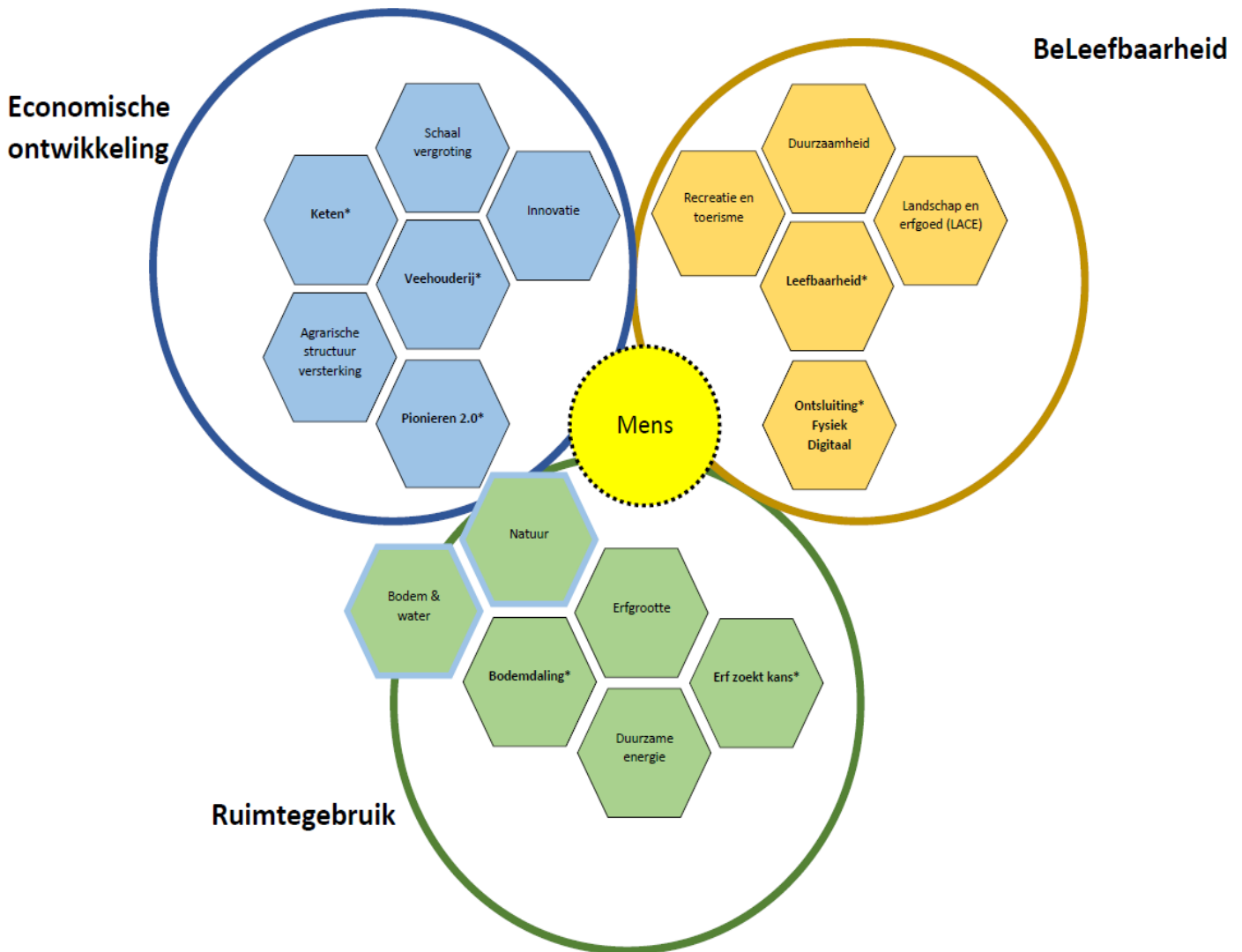
In bijlage 1 zijn alle agendapunten benoemd en beschreven waar het in de kern om gaat.

Er is bij het vaststellen van de agenda niet speciaal gekeken naar de onderlinge samenhang. Bij het opstellen van de terugblik is wel een clustering gemaakt rond drie thema's die de agendapunten kenmerken:

- *Economische ontwikkeling: de positie van de agrarische onderneming staat centraal;*
- *Ruimtegebruik: het ruimtegebruik of de effecten daarop staat centraal;*
- *BeLeefbaarheid: het gebruik en beleving van het landelijk gebied door de mens staat centraal.*

De uitgangspositie van de zeventien agendapunten is op basis hiervan in beeld gebracht door ze als "tegeltjes" te plaatsen bij één van de drie genoemde thema's, die als deels overlappende cirkels zijn getekend: zie figuur 1. De agendapunten met een "*" zijn in 2014 aangemerkt als urgent.

Figuur 1   **Situatie start van de agenda in 2014**

Alle zeventien agendapunten raken de positie van de samenleving in het landelijk gebied en van de mens in het bijzonder: toen, nu en in de toekomst. Daarom staat in het figuur de mens centraal. De agendapunten die eigenlijk tot twee thema's gerekend zouden kunnen worden staan ook op het snijvlak daarvan. Bij sommige agendapunten is die dualiteit zo groot dat ze behalve de thema-kleur een rand hebben met de kleur van het bijbehorende thema.

2 RIJPINGSPROCES EN OOGST: RESULTATEN OP HOOFDLIJNEN

Elk van de zeventien agendapunten heeft sinds de start van de Agenda Vitaal Platteland een specifieke eigen ontwikkeling doorgemaakt. Die ontwikkeling is weergegeven door in eerste instantie alleen naar het agendapunt zelf te kijken. Daarnaast is ook gekeken hoe de agendapunten zich ten opzichte van elkaar hebben ontwikkeld. Vervolgens zijn de reacties opgehaald van de partijen die bij de start van de agenda en/of bij de uitwerking ervan waren betrokken: hoe hebben zij de agenda in het algemeen ervaren en de ontwikkeling van de agendapunten in het bijzonder? Is het volgens hen een goede oogst?

De activiteiten en uitkomsten van elk van de zeventien agendapunten zijn beschreven in bijlage 1. Daar blijkt uit dat er (grote) verschillen zijn in aanpak, werkwijze en resultaat / uitkomst. Als deze informatie op hoofdlijnen wordt bekeken, dan vallen enkele zaken op.

2.1 Voortgang en resultaten op hoofdlijnen

De meeste agendapunten hebben gedurende de afgelopen jaren concrete voortuitgang en resultaten geboekt. Dit is natuurlijk een subjectieve conclusie omdat er bij de start van de agenda geen beginsituatie en planning is opgesteld waar nu aan kan worden getoetst. Maar zonder tekort te doen aan andere punten springen de uitkomsten van de volgende agendapunten in het oog:

- **Digitale Ontsluiting:** er is een sluitende businesscase ontwikkeld voor de aanleg van snel internet in de Noordoostpolder. Om geen ongeoorloofde staatssteun te verlenen is voor oostelijk en zuidelijk Flevoland een marktconsultatie gestart;
- **Erf zoekt Kans:** op basis van veel ideeën zijn zeven typen alternatieve inrichtingsvormen uitgewerkt die als voorbeeld kunnen dienen voor vrijkomende erven;
- **Duurzame Energie:** voor verschillende alternatieve energievormen (zon, wind, water en geothermie) zijn onderzoeken uitgevoerd en plannen opgesteld die bijdragen aan de energietransitie;
- **Bodemdaling:** onder leiding van het waterschap Zuiderzeeland is de stuurgroep Bodemdaling Zuidwest Emmeloord actief om te komen tot vormen landgebruik die passen bij dit bodemdalingsgebied;
- **Leefbaarheid:** in de eerste tranche van het Fonds Leefbaarheid is € 700.000 toegekend aan negen projecten die bijdragen aan de sociale cohesie en de economische ontwikkeling van het platteland. De tweede tranche, waarvoor een bedrag van ruim 1 miljoen Euro beschikbaar is, is eind 2018 gestart.

Sommige agendapunten zijn vooral opgepakt onder een andere noemer dan de Agenda Vitaal Platteland. Dit geldt vooral voor **Duurzaamheid** omdat het in feite al terugkomt bij een agendapunt als Duurzame Energie en bij de opgave Duurzame Energie.

Daarnaast zijn **Pionieren 2.0**, **Schaalvergroting** en **Erfgrootte** nauw verbonden aan de provinciale beleidsregel Kleinschalige ontwikkelingen in het landelijk gebied, die onder andere wordt gebruikt bij toetsing van initiatieven vanuit de ruimtelijke ordening. Een herijking van deze beleidsregel heeft nog niet plaatsgevonden, maar de beleidsregel is wel op onderdelen aangepast.

Tenslotte zijn nieuwe initiatieven rond het agendapunt **Veehouderij** afhankelijk van de besluitvorming en vervolgstappen in het kader van de Programmatische Aanpak Stikstof (PAS). Afhankelijk van die besluitvorming ontstaat er weer ruimte voor vergroting van veehouderij bedrijven.

2.2 Rol van de provincie

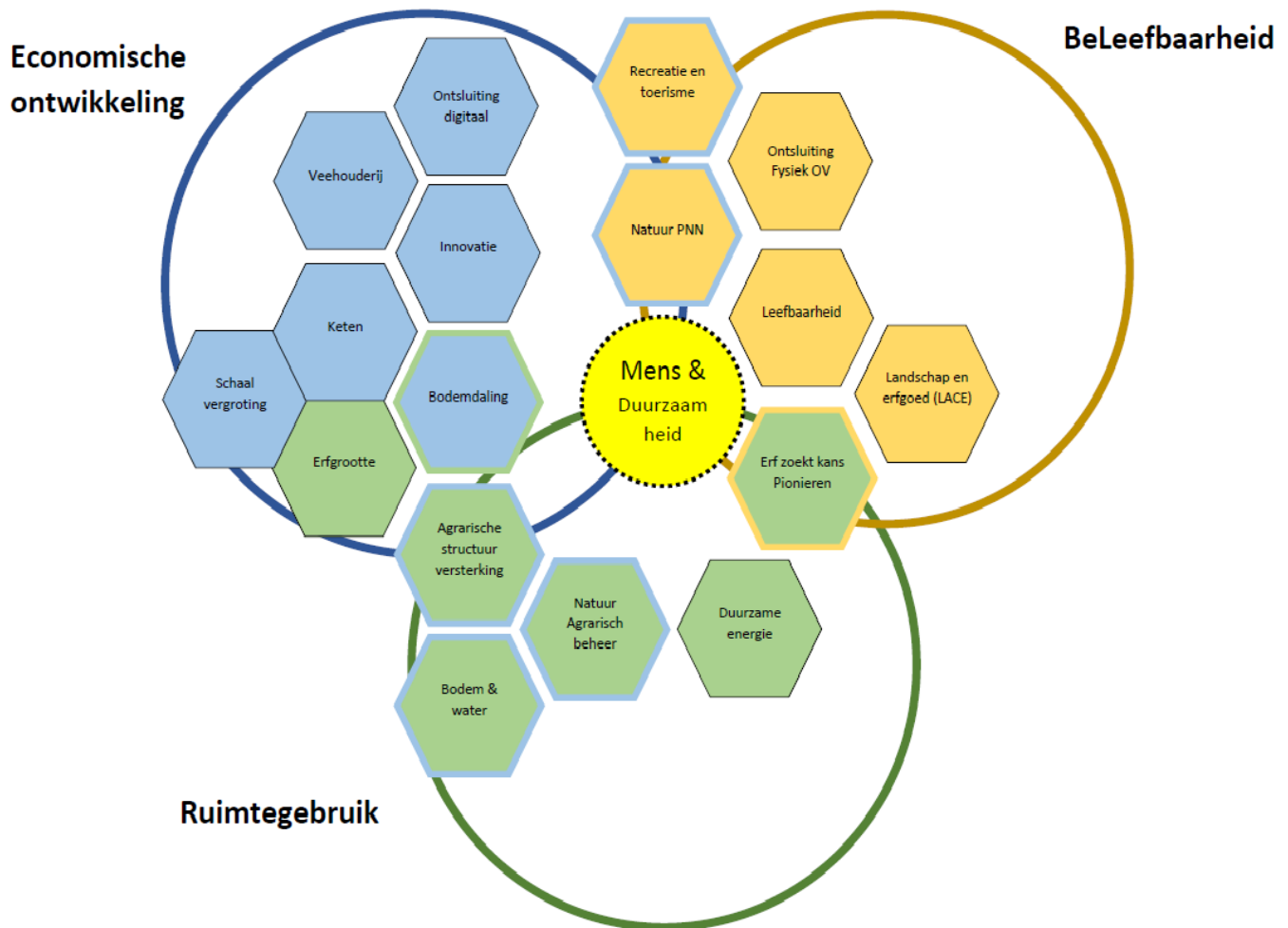
De provincie Flevoland is bij alle agendapunten betrokken, al verschilt de mate waarin en manier waarop per agendapunt. De rol van de provincie is het grootst bij de punten die een voortzetting zijn van reeds bestaande provinciale beleidsactiviteiten of in het verlengde liggen van deze activiteiten. De provincie heeft dan vaak het initiatief, maar werkt nauw samen met andere partijen en belanghebbenden. Een goed voorbeeld is **Bodem & Water** dat als onderdeel van het Actieplan Bodem en Water wordt uitgevoerd. Dit geldt ook voor **Fysieke Ontsluiting**, waarbij de kansen voor aanvulling op bestaande mogelijkheden voor Openbaar Vervoer binnen het bestaande programma Ruimte en Mobiliteit worden onderzocht.

De **Agrarische Structuurversterking** zit aan de andere kant van deze medaille. De mogelijkheden van vrijwillige kavelruil zijn een eigen verantwoordelijkheid van agrarische ondernemers. De provincie is hierbij betrokken voor alleen die situaties, waarbij kavelruil belangrijk is voor het succes van gebiedsprocessen. Een tweede "voorwaarde" is dat het een bijdrage moet leveren aan maatschappelijke doelen, zoals vergroting van verkeersveiligheid in het buitengebied.

2.3 Relatie tussen de agendapunten

Het is niet verassend dat sommige agendapunten in de loop van de jaren naar elkaar zijn toegegroeid, ook al zijn ze in het begin als apart aandachtspunt benoemd. Veel onderwerpen en oplossingen in het landelijk gebied zijn namelijk niet los van elkaar te zien. Bij sommige onderwerpen is een andere lijn gevolgd dan in 2014 is voorzien. Dit is te zien in de vergelijking van figuur 2 (situatie medio 2018) ten opzichte van figuur 1 (situatie 2014). De agendapunten zijn net als in figuur 1 binnen de cirkels van de drie thema's geplaatst, maar dan op basis van de situatie medio 2018.

Figuur 2 Situatie van de agenda in 2018

De vergelijking tussen de twee figuren leidt tot vijf opmerkingen:

1) Agendapunten zijn gesplitst omdat er nu twee als afzonderlijk te beschouwen activiteiten worden uitgevoerd

Natuur is gesplitst in twee onderwerpen. Het onderdeel "agrarisch beheer" ligt net als in 2014 op het snijvlak van de thema's Ruimtegebruik en Economische Ontwikkeling. Daarnaast is binnen Natuur ook de aandacht gevestigd op het programma Nieuwe Natuur, waarbij de combinatie van de thema's Ruimtegebruik en BeLeefbaarheid centraal staat.

Ook het agendapunt **Ontsluiting** is gesplitst. Bij de start van de agenda was dit één agendapunt met een inhoudelijk onderscheid tussen fysieke en digitale ontsluiting. De huidige plannen voor **Digitale Ontsluiting** richten zich op de beschikbaarheid van snel internet voor bewoners en ondernemingen in het buitengebied, zodat dit agendapunt nu onder het thema Economische Ontwikkeling valt. De **Fysieke Ontsluiting** (bereikbaarheid en de positie van openbaar vervoer) blijft in de hoek van de BeLeefbaarheid.

2) Agendapunten raken meerdere thema's en de thematische cirkels overlappen elkaar

De aandacht voor de agendapunten in de afgelopen jaren heeft bij een deel ervan geleid tot een grotere samenhang dan bij de start in 2014 is benoemd. Deze samenhang is in beeld gebracht en benadrukt door de drie thema-cirkels elkaar deels te laten overlappen. Sommige agendapunten zijn daardoor op die snijvlakken geplaatst. De gedeelde kleurstelling geeft aan bij welk thema het agendapunt in de kern hoort en met welk thema het een belangrijke relatie heeft. Naast de twee eerder genoemde agendapunten zijn er vier agendapunten bijgekomen die van aard zijn veranderd:

- **Agrarische Structuurversterking** had met vrijwillige kavelruil in eerste instantie een economische insteek. Om die ruil "toekomst vast" te maken is onderzoek gedaan naar de gevolgen van allerlei ontwikkelingen op het ruimtegebruik in het landelijk gebied;
- Met de opbrengst van **Erf zoekt Kans** in de vorm van de scenario's is naast het ruimtelijk aspect ook de kwaliteit van de landschappelijke inpassing belangrijk geworden;
- Het agendapunt **Recreatie & Toerisme** heeft naast BeLeefbaarheid ook een sterke link gekregen met het thema Economische Ontwikkeling door de stimuleringsregeling voor ondernemers "Vergroten van de belevingswaarde in vrijetijdsproducten 2018 - 2022";
- De aandacht voor **Bodemdeling** wordt naast het thema Ruimtegebruik steeds meer gericht op de gevolgen voor de agrarische ondernemers en heeft dus een sterke link met het thema Economische Ontwikkeling. Deze ondernemers krijgen in toenemende mate te maken met keuzes die de economische bedrijfsvoering van hun ondernemingen.

3) Agendapunten zijn geclusterd en hebben meer samenhang

Bij punt 2 is al aangegeven dat de agendapunten meerdere thema's bevatten en dus ook meer correlatie krijgen. Voor vijf agendapunten - **Keten, Erfgrootte, Pionieren 2.0, Erf zoekt Kans** en **Schaalvergroting** - geldt dat zij een sterke samenhang hebben. Deze agendapunten zijn ook allemaal benaderd vanuit een RO-perspectief. De positie van de beleidsregel kleinschalige ontwikkelingen is bij deze vijf agendapunten zo belangrijk gebleken, dat ze eigenlijk niet los van elkaar zijn te zien en invloed hebben op elkaar. Deze agendapunten zijn geclusterd weergegeven in figuur 2.

4) Duurzaamheid is een thema overstijgend agendapunt geworden

Het agendapunt **Duurzaamheid** heeft een werking op alle agendapunten en is niet als losstaand agendapunt behandeld. Dit is in figuur 2 tot uiting gebracht door dit agendapunt, met de mens, centraal te stellen binnen de drie thema's.

5) Er zijn slechts enkele agendapunten niet verschoven

In vier jaar Agenda Vitaal Platteland betekent dat maar enkele agendapunten in die periode dezelfde positie hebben behouden: **Veehouderij, Innovatie, en Leefbaarheid**.

2.2 Goede oogst?

De resultaten van de afgelopen jaren moeten ook worden bekeken vanuit de vraag: **komen de resultaten overeen met de verwachtingen, heeft het bijgedragen aan de vitaliteit van het platteland?**

Begin oktober 2018 is een enquête uitgezet voor personen en organisaties die bij het opstellen van de agenda en/of bij de uitwerking van de agendapunten betrokken zijn geweest. Hen is gevraagd om vanuit hun beleving en ervaring aan te geven wat de Agenda Vitaal Platteland in het algemeen en elk van de zeventien agendapunten in het bijzonder teweeg hebben gebracht.

Vervolgens heeft een deel van deze groep half oktober deelgenomen aan een bijeenkomst om over specifieke vragen verder door te praten.

Evaluatiebijeenkomst Agenda Vitaal Platteland, oktober 2018

Uit de enquêteresultaten is af te leiden dat niet iedereen op de hoogte was van het brede palet van de zeventien agendapunten. De mate waarin de resultaten hebben voldaan aan de oorspronkelijke doelen kon men daarom niet altijd goed aangeven. Toch zijn enkele opmerkelijke reacties te noteren:

- Rond het agendapunt **Bodem & Water** geven veel mensen aan activiteiten te hebben gemerkt, die ook positief worden beoordeeld: de georganiseerde kennisbijeenkomsten zijn meermalen benoemd, net als het Actieplan Bodem en Water. Dit zelfde geldt voor de hieraan gerelateerde onderwerpen **Bodemdaling** en **Agrarische Structuurversterking**: men is blij dat het op de agenda staat.
- Over het agendapunt **Landschap & Erfgoed** is opgemerkt: "Nog steeds is onduidelijk wat de onderdelen zijn van provinciaal belang en welke visie en missie de provincie hierop ambieert".
- Tenslotte is er een kritische houding geuit bij **Veehouderij** met opmerkingen als "Veel gemerkt maar niet van de provincie" en "Beperkte mogelijkheden voor uitbreiding of schaalvergroting". Die houding is begrijpelijk, omdat de afgelopen jaren de ontwikkelingsmogelijkheden voor de (intensieve) veehouderij beperkt waren vanwege de wetgeving rond de Programmatiese Aanpak Stikstof (PAS).

De conclusie is dat de ervaringen met de agendapunten sterk afhangen van de directe betrokkenheid van mensen daarbij. Als dat niet of weinig het geval is, blijft het gebrek aan informatie hierover de meningen negatief te beïnvloeden. Tenslotte speelt mee dat relatief weinig mensen (ruim 30) de enquête hebben ingevuld, zodat de zeggingskracht van de reacties klein is.

De antwoorden op de vraag welke agendapunten nu nog steeds actueel zijn leveren een duidelijker beeld op. Binnen het thema BeLeefbaarheid zijn de agendapunten **Duurzaamheid**, **Leefbaarheid** en **Ontsluiting** en **Duurzame Energie** zijn vaak benoemd als belangrijk. Vanuit het thema Ruimtegebruik zijn het vooral de samenhangende agendapunten **Boden & Water**, **Bodemdaling** en **Agrarische Structuurversterking** die nog steeds als belangrijk worden gevonden. Tenslotte staan binnen het thema Economische Ontwikkeling de agendapunten **Keten**, **Pionieren** en **Innovatie** nog steeds centraal.

3 VERWERKING: KANSEN EN VOORUITBLIK

Kijkend naar de opbrengst van de activiteiten die in het kader van de 17 agendapunten zijn uitgevoerd staat nu de vraag centraal:

“Wat doen we daarmee, wat is het vervolg, zijn alle vraagstukken nog steeds actueel?”

Naast de personen en organisaties die betrokken zijn bij de verschillende agendapunten zijn ook de personen benaderd die betrokken waren bij de start van de Agenda Vitaal Platteland. Hun reacties, gecombineerd met de visie van de provincie zelf daarop, zijn het onderwerp van dit hoofdstuk. Deze uitkomsten zijn niet alleen vanuit de inhoud benaderd, maar ook is gekeken naar de manier waarop ze de komende jaren vanuit de provincie ingevuld (kunnen) worden.

3.1 Agenda Vitaal Platteland en (ruimtelijk) beleid

Ruimtelijk-economische ontwikkelingen van zowel agrarische en niet-agrarische activiteiten in het landelijk gebied worden getoetst aan provinciaal beleid en provinciale belangen zoals de borging van de ruimtelijke kwaliteit. Tijdens de bijeenkomsten met het gebied die ten grondslag lagen aan de start van de agenda bleek er geen acute problemen met het bestaan met het destijds vigerende provinciale beleid. Wel waren er wensen tot verbeteringen en actualisatie van beleid om initiatieven die de vitaliteit van het platteland bevorderen ruimte te geven. Daarnaast was de wens om meer gebiedsdifferentiatie in het provinciaal omgevingsbeleid.

Tijdens de voortgang van de agenda is vormgegeven aan deze wens tot verruiming. Vanuit enkele agendapunten (**Erfgrootte**, **Pionieren 2.0** en **Schaalvergroting**) is de beleidsregel Kleinschalige ontwikkelingen in het landelijk gebied op onderdelen aangepast n.a.v. een aantal concrete ontwikkelingen. Formeel gezien is echter deze beleidsregel na de evaluatie niet herijkt. Verder is er nieuw beleid gerealiseerd (bijvoorbeeld structuurvisie Zon bij **Duurzame Energie**), is er maatwerk geboden binnen de huidige kaders (bijvoorbeeld grootschalige agrarische verwerking bij **Keten**) en is er gebruik gemaakt van het inzetten van het provinciale instrumentarium (bijvoorbeeld het doorlopen van een experimentenkader voor de gemeente Noordoostpolder bij **Erf zoekt Kans**) voor ruimtelijk-economische ontwikkelingen. Het laatste voorbeeld getuigt ook van de bij de start van de agenda gewenste gebiedsdifferentiatie. Gebiedsdifferentiatie zal ook in de toekomst een rol blijven spelen bijvoorbeeld bij de kernopgave *Het Verhaal van Flevoland* van de omgevingsvisie. Het bieden van ruimte en maatwerk voor nieuwe initiatieven en ontwikkelingen zal ook in de toekomst aandacht behouden. Dit vindt plaats door de ruimtelijke werkzaamheden toe te passen vanuit het strategische gedachtegoed van de omgevingsvisie, specifiek de kernopgave *Ruimte voor Initiatief*, om ook de strategische doelen vorm te geven.

3.2 De “agenda” als middel

Indertijd is de agenda als vorm gebruikt om vraagstukken in het platteland op te pakken. Bij de evaluatie past dan ook dat wordt bekeken of dit heeft gewerkt.

De keuze om bij de start de agenda als vorm te gebruiken is bewust gemaakt. Het doel was om vraagstukken “te agenderen”. Per agendapunt is dat vervolgens op de meest passende manier uitgewerkt. In die zin heeft die vrijheid goed gewerkt: samen met betrokken partijen is een insteek en invulling gekozen die is toegesneden op dat agendapunt. Voor agendapunten waar al voor die tijd aandacht aan werd besteed, is de al ingezette koers gevolgd.

Een nadeel van de agenda als vorm is dat er niet programmatisch is gewerkt. Er is vooraf geen uitgewerkte beginanalyse gemaakt, die als ijkpunt kon worden gebruikt bij de vraag wat het effect van alle inspanningen is geweest. Ook de vraag wanneer het vraagstuk “is opgelost” kan daarom minder scherp worden beantwoord.

De agenda als vorm heeft bij veel agendapunten goed gewerkt. De aard van die zeventien vraagstukken verschilde echter van elkaar, zodat er soms verschillen in verwachtingspatroon zijn opgetreden over de status en voortgang ervan. De agendapunten varieerden namelijk van het starten van een gebiedsproces (**Bodem & Water**) tot het maken van praktische afspraken (**Innovatie**). Bij een volgende keer dat de agenda als vorm wordt overwogen is het goed om rekening te houden met deze ervaringen.

3.3 Actualiteit en toekomst van de agendapunten

De agendapunten zijn eind 2014 vastgesteld vanuit een situatie en urgentie van die tijd. Naast het feit dat bij diverse agendapunten in de loop van de jaren het onderwerp deels is verschoven is de vraag belangrijk of de agendapunten ook in de komende jaren nog actueel zijn. En als dat het geval is, hoe dit dat gebeurt en wat de rol van de provincie daar dan bij is.

Deze vraag is voorgelegd aan personen en organisaties die bij het opstellen van de agenda en/of bij de uitwerking van de agendapunten betrokken zijn geweest. Ruim 30 personen hebben hierop gereageerd en geven aan dat de volgende agendapunten nu nog steeds actueel zijn:

- **Duurzaamheid** (in brede zin, met name gericht op de kwaliteit van de bodem);
- **Leefbaarheid** (in algemene zin);
- **Duurzame Energie** (met name windmolens en zonneparken);
- **Agrarische Structuurversterking** (o.a. toekomst van agrarische ondernemingen in gebieden met bodemdaling);
- **Bodemdaling / Bodem & Water** (essentieel voor de toekomst van agrarische ondernemingen);
- **Keten / Pionieren** (essentieel voor de toekomst van agrarische ondernemingen).

Dit geeft aan dat bijna de totale breedte van de Agenda Vitaal Platteland nog steeds belangrijk wordt gezien. Dat sommige onderwerpen niet zijn benoemd, zoals **Natuur** en **Recreatie & Toerisme**, kan komen door het relatief kleine aantal mensen dat heeft gereageerd. In de praktijk wordt namelijk nog aan vrijwel alle agendapunten gewerkt en zal de provincie met andere partijen hier de komende jaren ook aan blijven werken.

De continuïteit van de aandacht voor de agendapunten zal op verschillende manieren vorm krijgen. Sommige agendapunten zijn onderdeel van een al bestaand provinciaal programma, zoals bij **Bodem** (Actieplan Bodem en Water), **Natuur** (Programma Nieuwe Natuur), **Duurzame Energie** (Regioplan Wind en Structuurvisie Zon) en **Fysieke Mobiliteit** (Mobiliteit en Ruimte).

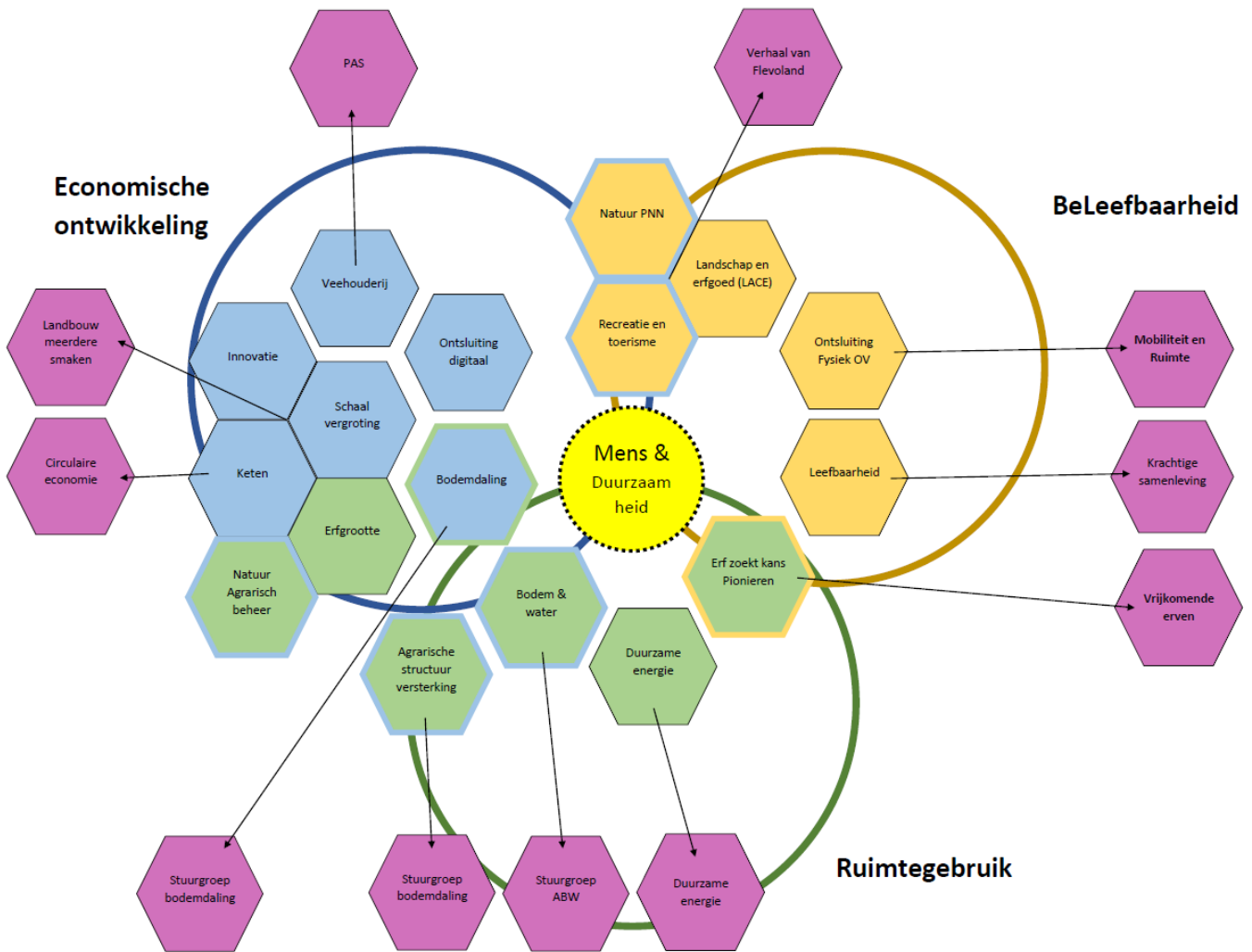
De actualiteit van andere agendapunten is geborgd in stuurgroepen waarin de provincie met andere partijen uitwerking geeft aan de betreffende vraagstukken: **Bodem & Water** (stuurgroep Bodemdaling Zuidwest Emmeloord) en **Agrarische Structuurversterking** (stuurgroep Grondgebruik Flevoland).

Tenslotte kan voor het grootste deel van de agendapunten (geheel of gedeeltelijk) een relatie worden gelegd met een of meerdere opgaven van de Omgevingsvisie Flevoland *Straks*. Er moeten nog wel keuzes worden gemaakt over de mate waarin de agendapunten daar geheel of gedeeltelijk aan kunnen worden gekoppeld. Als voor onderdelen die koppeling niet kan worden gemaakt dan moet in overleg met betrokken partijen worden vastgesteld of en zo ja hoe dat vervolg er uit gaat zien.

Het mogelijke en meest voor de hand liggende vervolg van de agendapunten is weergegeven in figuur 3. Bij elk agendapunt wijst een pijl naar een tegel met dat vervolg. Voor de nadere toelichting voor elk agendapunt wordt verwezen naar bijlage 1.

Alle agendapunten lijken daarmee vanuit hun afzonderlijke actualiteit op de een of andere wijze een vervolg te krijgen. De provincie zal ook in de komende jaren zo een actieve rol spelen bij vraagstukken in het landelijke gebied van Flevoland. Dit vraagt, naast de aandacht voor de afzonderlijke onderwerpen, om een vorm waarin de aandacht voor de samenhang van (een deel van) die onderwerpen wordt geborgd.

Figuur 3 *Mogelijke voortzetting van de agendapunten*

CONCLUSIES

Terugkijken op vier jaar Agenda Vitaal Platteland levert veel informatie op als naar de agendapunten afzonderlijk wordt gekeken. Als de agenda meer in het algemeen wordt beschouwd kunnen op twee punten conclusies worden getrokken.

1) Wat is het inhoudelijke resultaat en effect van de Agenda Vitaal Platteland

De vraag is of met de huidige situatie aan de drie subdoelen van de Agenda Vitaal Platteland en daarmee ook aan de hoofdoelstelling van pagina 3 is voldaan.

Het eerste subdoel van de agenda gaat over de vraag of het gemeenten meer ontwikkelingsruimte heeft geboden voor het opstellen van bestemmingsplannen (met borging van de ruimtelijke kwaliteit). Deze vraag is echter niet direct te beantwoorden. Formeel gezien is een belangrijke onderligger daarvoor, de beleidsregel *Kleinschalige ontwikkelingen in het landelijk gebied*, niet herijkt. In de praktijk echter is die op onderdelen wel aangepast n.a.v. een aantal agendapunten, zodat er meer ruimte is gekomen voor nieuwe ontwikkelingen. Ook buiten de beleidsregel zijn resultaten geboekt. Zo is bijvoorbeeld een kader gerealiseerd om maatwerk te leveren voor grootschalige agrarische verwerking (Keten) en is er een experimentenkader doorlopen voor Wonen op erven in het landelijk gebied van de gemeente Noordoostpolder (Erf zoekt Kans). De aandacht hiervoor bij de ruimtelijke ordening blijft bestaan, zodat nog steeds aan dit subdoel wordt gewerkt.

Het voldoen aan het tweede subdoel, de mate waarin toekomstige ontwikkelingen zijn geïnventariseerd (om opties te genereren en kansen te benutten), verschilt per agendapunt. De werkwijze bij **Erf zoekt Kans** is daarin zeker succesvol geweest: de schetsen en scenario's voor nieuwe functies van vrijkomende agrarische erven zijn breed verspreid. Bij de enkele andere agendapunten is zo'n oogst minder duidelijk te benoemen, ook omdat de activiteiten nog doorlopen. In de meeste gevallen heeft men mogelijkheden benut om het agendapunt constructief op te pakken en om tot een resultaat te komen waar de direct betrokkenen mee verder kunnen gaan.

Het derde subdoel betrof de vraag of de agenda als middel om als provincie in dialoog te blijven met de gebiedspartners heeft gewerkt. Dit is in het algemeen het geval geweest. Voorafgaand aan de agenda waren die contacten er natuurlijk ook, maar de afgelopen jaren is rond bepaalde vraagstukken zeker meer en intensiever contact geweest met die partners. Naast de bekende partners zoals gemeenten en belangenorganisaties zijn ook nieuwe contacten gelegd met ondernemers en bewoners van het platteland, zoals bij het Fonds **Leefbaarheid**. Met de start van de Omgevingsvisie Flevoland *Straks* zijn die contacten op onderdelen verder geïntensiveerd. Daarmee is een proces gestart dat die contacten verder zal verbreden en verdiepen. Overigens is in de bijeenkomst met personen en organisaties die bij het begin waren betrokken de opmerking gemaakt dat men behoefte heeft aan meer contact met de provincie over de agendapunten.

De vraag of het hoofddoel, dat de Agenda Vitaal Platteland mede richting moet geven aan ontwikkelingen in het landelijk gebied door onder andere daarvoor de ruimtelijke en economische voorwaarden voor te creëren, is behaald kan niet eenduidig worden beantwoord.

Er is gewerkt aan de subdoelen en daar zijn mooie en goede resultaten behaald. De uitkomsten zijn wel wisselend per agendapunt. Daarnaast is het effect van die uitkomsten op de leefbaarheid van het landelijke gebied niet goed te meten. Bij de start van de agenda is niet "in maat en getal" aangegeven hoe de doelen zouden moeten worden geoperationaliseerd en welke uitkomst nodig is om het doel te halen (zie ook paragraaf 3.2). Tenslotte is door betrokkenen opgemerkt dat afgezien van participatie bij specifieke agendapunten er niet of weinig is gecommuniceerd over de agenda als geheel.

2) Het vervolg op de Agenda Vitaal Platteland: opmaat voor het nieuwe collegeprogramma

De Agenda Vitaal Platteland is in 2014 gestart om aandacht te vragen voor bestaande en nieuwe onderwerpen die belangrijk waren voor de leefbaarheid van het platteland. Deze onderwerpen zijn benaderd vanuit de wens om vernieuwingen meer mogelijk te maken en om ze zo nodig op een andere manier "aan te vliegen". Het achterliggende doel van de activiteiten was om samen met de gebiedspartners de leefbaarheid van het platteland in brede zin te verbeteren.

De agenda lijkt hiermee in de afgelopen vier jaar op veel onderdelen een redelijk tot goede bijdrage te hebben leveren aan de leefbaarheid op het platteland van Flevoland. De actualiteit van veel onderwerpen vraagt om een vervolg.

Het is aan het nieuwe provinciebestuur om keuzes te maken waar de komende jaren de aandacht op gericht zou moeten worden. Vanwege de beperkingen van een agenda als middel ligt het voor de hand om de afzonderlijke agendapunten zo veel mogelijk aan te laten sluiten bij bestaande programma's en opgaven. Daarmee houdt de Agenda Vitaal Platteland in feite op te bestaan.

De behoefte om aandacht te blijven besteden aan onderlinge samenhang van de ontwikkelingen op het platteland is echter groot. De afgelopen vier jaar heeft namelijk uitgewezen dat onderlinge afstemming van de agendapunten een meerwaarde heeft en betrokkenen ook tot nieuwe inzichten brengt. De Vitaliteit van het Platteland blijft daarmee een belangrijk thema voor alle betrokkenen bij het landelijk gebied van Flevoland, dus ook voor de provincie.

De integrale aandacht voor vitaliteit van het platteland kan vervolg krijgen in de opgave *Krachtige Samenleving* van de omgevingsvisie. Dit betekent bijvoorbeeld dat het agendapunt Natuur of Recreatie&Toerisme ook vanuit de die kernopgave aandacht krijgt op bijvoorbeeld het aandachtspunt 'stimuleren van de betrokkenheid van bewoners'.

Deze lijn wordt verder uitgewerkt door Provinciale Staten vast te stellen voortgang van de Omgevingsvisie Flevoland *Straks*.

Deze dubbele borging van de aandacht voor de vitaliteit van het platteland – dus zowel de aandacht voor de afzonderlijke agendapunten als de integrale benadering met aandacht voor Vitaliteit van het platteland - biedt de meeste kans om die vitaliteit ook de komende jaren de aandacht te geven die gevraagd en gewenst is.

BIJLAGE 1 Resultaten per agendapunt

De agendapunten zijn gerangschikt onder de drie thema's Beleefbaarheid, Ruimtegebruik en Economische Ontwikkeling en hebben de kleur gekregen die gebruikt is in schema 1. De oorspronkelijke kernvraag van elk agendapunt is vetgedrukt, waar nodig aangevuld met een toelichting op de aanleiding of gekozen uitwerking. Voor elk agendapunt zijn de resultaten van de afgelopen vier jaren benoemd, aangevuld met de manier waarop het vervolg ervan wordt voorzien. De zeven agendapunten die in 2014 als meest urgent zijn benoemd aan de start van de agenda door gebiedsbijeenkomsten en vastgesteld in GS van januari 2015 zijn met een * aangegeven.

Thema **Beleefbaarheid**

Leefbaarheid *

Hoe houden we de leefbaarheid (o.a. ruimtelijke kwaliteit, woonkwaliteit, voorzieningen, dynamiek) ook in de kleine kernen op peil?

Verloop

Medio 2016 is een subsidiefonds ingesteld om initiatieven gericht op de sociale cohesie en economische ontwikkeling te stimuleren: het Fonds Leefbaarheid Landelijk Gebied 2017 – 2019. Hiervoor is een bedrag beschikbaar gesteld van € 1,5 miljoen, te verdelen over twee subsidietranches. Bij de eerste tranche zijn 28 aanvragen ingediend. Gedeputeerde Staten heeft in februari 2018 daarvan 9 initiatieven kunnen honoreren voor een totaalbedrag van ruim € 700.000. Deze aanvragen zijn zeer verschillend, maar passen allen binnen de eisen van het fonds.

Voor de tweede tranche konden van dit fonds kon tot en met 31 oktober 2018. Hiervoor is een bedrag beschikbaar van € 1.025.000.

Om meer en kleinere initiatieven te kunnen honoreren is het maximum beschikbare subsidiebedrag verlaagd van € 500.000 tot € 175.000. Dit doel is ook gehaald: er zijn in totaal 36 aanvragen ingediend die door de commissie van deskundigen zullen worden beoordeeld. Deze commissie adviseert Gedeputeerde Staten over de vraag welke aanvraag met beste past binnen de doelstellingen van het Fonds leefbaarheid. Naar verwachting zal begin februari 2019 bekend worden welke aanvragen de gevraagde middelen zullen ontvangen.

Vervolg

Na de besluitvorming over de tweede en laatste tranche is dit agendapunt afgesloten. Er wordt nagegaan of het Fonds Leefbaarheid binnen de opgave *Krachtige Samenleving* van de Omgevingsvisie een plaats kan krijgen in de vorm van een nieuwe subsidie- of stimuleringsregeling.

Ontsluiting *

Wat is de provinciale inzet ten aanzien van de fysieke en digitale ontsluiting van het landelijk gebied?

Dit agendapunt is bij de start van de agenda gesplitst in Fysieke ontsluiting (met name OV) en Digitale ontsluiting.

Digitaal:

Verloop

Noordelijk Flevoland: voorzien van glasvezel

In noordelijk Flevoland is in samenwerking met de gemeenten Noordoostpolder en Urk in 2015 onderzoek gedaan naar de meest duurzame oplossing voor de realisatie van snel internet. Uit dit onderzoek bleek dat het voor een marktpartij mogelijk moest zijn tot een sluitende businesscase voor de aanleg van glasvezel in noordelijk Flevoland te komen. In de periode 2017-2018 is het buitengebied van de hele noordelijke polder door Fiber Flevo voorzien van glasvezel.

Om de vraagbundeling sluitend te krijgen heeft de provincie in 2016 een borgstelling afgegeven voor de laatste 6% om te komen tot een deelnemerspercentage van 60%. Tijdens de aanleg steeg het

aantal aanmeldingen nog zodanig dat Fiber Flevo uiteindelijk geen gebruik heeft hoeven te maken van deze provinciale bijdrage.

Zuidelijk en Oostelijk Flevoland: marktpartijen zijn aan zet

Ook in Zuidelijk en Oostelijk Flevoland is gestart met het in kaart brengen van het digitale netwerk in het gebied. Ten opzichte van noordelijk Flevoland zijn er twee belangrijke verschillen. Ten eerste is er in het gebied een leverancier actief van een vast-draadloos netwerk; dit maakt het mogelijk een abonnement op sneller internet af te nemen. Ten tweede zijn de afstanden tussen de aan te sluiten percelen groter dan in noordelijk Flevoland.

Vanuit de nadrukkelijke wens uit het gebied voor een toekomstvast en betrouwbaar internetnetwerk hebben Provinciale Staten begin 2018 opdracht gegeven de mogelijkheid van de aanleg van glasvezel te onderzoeken. Tevens is in juli 2018 een reservering van middelen gedaan als bijdrage in de realisatie van een glasvezelnetwerk. Om geen ongeoorloofde staatssteun te verlenen was het noodzakelijk een marktconsulatie te doen. Hier hebben uiteindelijk vijf marktpartijen op gereageerd, waarvan twee marktpartijen hebben aangegeven zonder overheidsmiddelen over te willen gaan tot de aanleg van het glasvezelnetwerk.

Dit maakt dat de provincie een stap terug doet omdat het geen ongeoorloofde staatssteun kan verlenen. Het project wordt daarom overlaten aan de markt en het gebied (een zestal inwoners en LTO).

Vervolg:

Het gebied zelf is nu in gesprek met de marktpartijen. Waar mogelijk zal de provincie hen vanuit een faciliterende rol ondersteunen. Daarnaast blijft de provincie de voortgang nauwlettend volgen en indien nodig het proces verder begeleiden. Er is een duidelijke relatie met Landbouw Meerdere Smaken van de Omgevingsvisie FlevolandStraks.

Als de aansluitingen zijn gerealiseerd is dit agendapunt afgesloten.

Fysiek

De nadruk bij Fysieke ontsluiting ligt op het werken aan een transitie voor moeilijk met openbaar vervoer te bereiken gebieden en voor gebieden waar maatschappelijke ontwikkelingen plaatsvinden. Een uitdaging is om dit rendabel te krijgen.

In Flevoland wordt vaker dan elders de fiets gebruikt voor sport en recreatie. Er is een kans om dit product te versterken. De relatie tussen recreatief fietsen en watersport is nog onvoldoende benut. De combinatie landbouwverkeer en fietsverkeer is een risico en is daarmee nadelig voor de beleving van fietsen in Flevoland.

Verloop

De behoefte van reizigers verandert continu. Dit heeft gevolgen voor de voorzieningen die daarvoor nodig zijn. De laatste jaren is de voorkeur voor eigen vervoer gestegen. Dit betekent dat in dunbevolkte regio's steeds minder wordt gereisd met en gebruikgemaakt van het openbaar vervoer. De rendabiliteit is een uitdaging. Zo is er te weinig animo voor een busverbinding met Schokland. Die trend lijkt nu op een kantelpunt te zitten. De mobiliteitsvisie 2015-2030 beschrijft de kansen en wensen.

Enkele resultaten van de afgelopen jaren zijn:

- Het bestedingsplan CUP-gelden voor completering fietsnetwerken is opgesteld
- De implementatie OV visie is uitgevoerd
- Het programma Mobiliteit en Ruimte is vastgesteld met aandacht voor:
  - * invulling / uitwerking regionale netwerk met speciale aandacht voor overstappunten voor meerdere vervoersvormen (auto/fiets/ recreatievaart)
  - * oplossen knelpunten autobereikbaarheid
  - * aandacht voor verkeersveiligheid en landbouwverkeer
- Het netwerk van TOP's is uitgevoerd naar aanleiding van de nota Recreatie en Toerisme (raakvlak met agendapunt Recreatie & Toerisme).

Vervolg

Dit agendapunt kan een vervolg krijgen bij het programma *Mobiliteit en Ruimte* en *Krachtige Samenleving* van de Omgevingsvisie

Erf zoekt Kans

Welke oplossingen en maatregelen zijn nodig met het oog op het groeiende aantal vrijkomende erven?

Het aantal vrijkomende agrarische erven is groot, maar de groei lijkt wel af te vlakken. Via bestemmingsplannen wordt gereguleerd welke niet-agrarische functies mogelijk zijn.

Het onderwerp was op zich geen beleidstaak van de provincie, maar heeft relaties met plantoetsing en beleidsregels (Ruimtelijke Ordening).

Verloop

Tot nu toe zijn de vrijkomende erven in Zuidelijk en Oostelijk Flevoland nog goed verkoopbaar. Maar hoe zijn de ontwikkelingen? Om die in beeld te krijgen is in samenwerking met Polderlab een onderzoek uitgevoerd. Dit is in samenspraak met bewoners in Zuidelijk en Oostelijk Flevoland gedaan. De bedoeling was om:

- Inzicht krijgen in de behoeften van betrokken partijen t.a.v. herontwikkeling van agrarische erven, bij een duurzame instandhouding van de landschappelijke kwaliteit en het behoud van culturele erfgoed.
- Inzicht in ruimtelijke en landschappelijke wensbeelden voor getransformeerde agrarische erven.
- Stakeholders betrokken maken.

In de rapportage van Polderlab zijn acht toekomstscenario's geschetst op grond van twee ontwikkelingslijnen.

De twee ontwikkelingslijnen:

1. Platform oprichten met gemeenten en met andere stakeholders om de ontwikkeling van de erven in Oostelijk en Zuidelijk Flevoland te blijven volgen en te bestuderen.
2. Landschappelijke waarde vastleggen.

Als voorbeeld kan dienen dat de gemeente Noordoostpolder is gestart met de aanpak voor vrijkomende erven en bebouwing.

Sinds eind 2016 kunnen initiatiefnemers in de gemeente Noordoostpolder gebruik maken van de regeling *Extra wonen op erven* waarbij voor 27 gevallen ruimte wordt geboden voor extra woningen op agrarische erven. De eerste aanvragers zijn inmiddels getoetst aan het provinciale beleid en zijn de ruimtelijke procedures doorgelopen.

Vervolg

Erf zoekt kans, Pionieren 2.0 en Erfgrootte zullen binnen de werkzaamheden van team ruimte aandacht blijven genieten onder de werktitel 'vrijkomende erven' in lijn met de omgevingsvisie (specifiek de opgave *Ruimte voor Initiatief*).

Pionieren 2.0 *

Welke economische kansen liggen er met betrekking tot de multifunctionaliteit van het landelijk gebied? Hoe kunnen we deze het beste benutten?

Meer dan 50 % van de agrarische erven heeft zijn agrarische functie verloren. Die ontwikkeling zal zich in de komende 10 jaar voortzetten. De vraag is of ons provinciaal beleidskader nog toereikend is. Steeds meer erven krijgen een niet-agrarische functie of combineren die met een andere functie.

Verloop

In 2007 is de beleidsregel Kleinschalige ontwikkelingen in het landelijk gebied ontwikkeld. De nieuwe functies van agrarische en niet-agrarische erven worden getoetst aan de beleidsregel kleinschalige ontwikkelingen in het landelijk gebied. Deze is in 2013 geëvalueerd. Een actualisatie van deze beleidsregel heeft niet plaatsgevonden, maar de beleidsregel is wel op enkele onderdelen aangepast om blijvend ruimte te bieden aan gewenste (economische) kansen in het landelijk gebied.

Vervolg

De beleidsregel Kleinschalige ontwikkelingen in het landelijk gebied wordt mogelijk herijkt in nauwe relatie tot wat in de Omgevingsvisie, in het specifiek de opgave *Landbouw Meerdere Smaken*, wordt ontwikkeld en uitgewerkt.

Het pionieren op erven specifiek zal samen met Erf zoekt kans binnen de werkzaamheden van team ruimte aandacht blijven genieten onder de werktitel 'vrijkomende erven' in lijn met de omgevingsvisie (specifiek de opgave *Ruimte voor Initiatief*).

Recreatie & Toerisme

Wat is de beste manier om vanuit de provincie de recreatieve kwaliteiten van Flevoland te versterken?

Dit agendapunt richt zich op de mogelijkheden voor het ontwikkelen van toeristische overstappunten en rustpunten, het ontwikkelen van een net werk voor netwerk wandelroutes en het verbeteren van de recreatieve aantrekkelijkheid van de provinciale vaarwegen.

Bij de beginsituatie is Recreatie en Toerisme als een steeds grotere economische sector voor Flevoland benoemd. Er worden kansen gezien voor verdere ontwikkeling van die sector. Een van de opties is plattelandstoerisme, als onderdeel van de multifunctionele landbouw. Daarbij gebruik maken van kenmerken van Flevoland: rust, natuur ruimte, archeologie en erfgoed.

Dit agendapunt heeft raakvlakken met de agendapunten Landschap & Erfgoed en met Fysieke Ontsluiting. In de praktijk blijkt het nog een uitdaging te zijn om rendabel openbaar vervoer te realiseren voor toeristisch interessante locaties.

Verloop

In 2016 is in samenwerking met gemeenten het beleidsplan Recreatie en Toerisme opgesteld. Er is een uitvoeringsagenda 2018-2022 ontwikkeld. In deze nota staan vijf programmalijnen centraal:

1. Promotie van Flevoland als vrijetijdsbestemming
2. Vergroten van belevingswaarde
3. Ontwikkeling van nieuwe recreatieve routes
4. Recreatieve benutting van monumenten
5. Kennis en onderzoek.

De stimuleringsregeling 'Vergroten van de belevingswaarde in vrijetijdsproducten 2018-2022' is opengesteld.

Vervolg

De verwachting is dat dit agendapunt terugkomt in het *Verhaal van Flevoland* en in *Krachtige Samenleving* van de Omgevingsvisie.

LACE: Landschap & Erfgoed

Welke keuzes maken we ten aanzien van landschap, cultuurhistorie, archeologie en erfgoed? Hoe financieren we dit in de toekomst?

Het landschap van Flevoland heeft een uniek karakter: onder andere een herkenbaar op de tekentafel ontworpen landschap.

Het is belangrijk om dit karakter te behouden en om erfgoed te beschermen en uit te dragen. De benaming van dit agendapunt is gewijzigd in Landschap en Erfgoed. Cultuurhistorie en archeologie zijn aspecten van erfgoed.

Verloop

Iedere polder ontwikkelt in eigen tempo het bewustzijn van de kwaliteit van de omgeving. De Noordoostpolder is de oudste en loopt hierin voorop, ook in beleid t.o.v. andere gemeenten van buiten deze polder.

Er wordt aangehaakt bij Nieuwe natuur (Eemvallei, Swifterbantgebied, Schokland), omdat het bijdraagt aan de ruimtelijke kwaliteit en eigenheid van het gebied. Zodoende komt er een breed draagvlak en heeft dit agendapunt verbanden met diverse onderwerpen.

In de Cultuurnota van 2017 is vastgelegd dat de langetermijnvisie Erfgoed wordt opgesteld. Vanuit het rijksprogramma Visie Erfgoed en Ruimte zijn er projecten gestart om erfgoed in het ruimtelijk domein te borgen/ herkenbaar te houden en bekendheid te geven: Watererfgoed Noordoostpolder, Knardijk en Erf zoekt Kans.

Vervolg

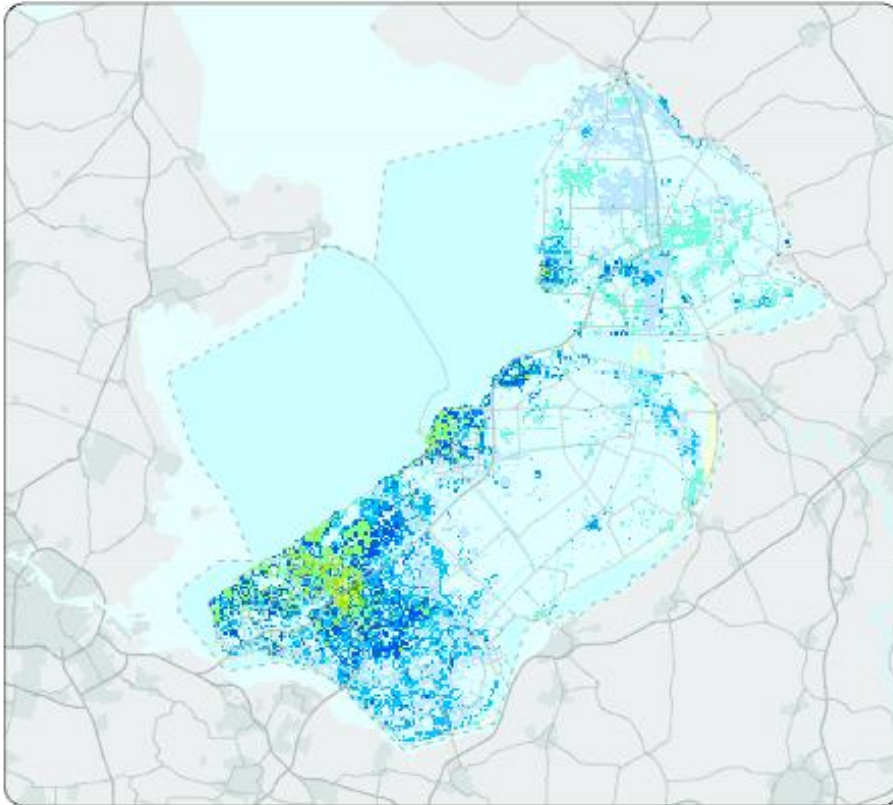
In de Cultuurnota is uitgesproken dat er een Langetermijnvisie erfgoed komt. In de startnotitie van de kernopgave "Het Verhaal van Flevoland" is gezegd dat de Langetermijnvisie erfgoed en de

Landschapsvisie integraal worden opgepakt om tot een programma “Het Verhaal van Flevoland” te komen. Daartoe is er in 2018 een gezamenlijk traject gestart om het gesprek met de bewoners, gebiedspartners en gemeenten te organiseren en heeft er intern afstemming plaatsgevonden. Gedurende het traject is besloten om de Langetermijnvisie erfgoed vorm te geven als Erfgoedprogramma, passend bij de instrumenten zoals voorzien onder de Omgevingswet en in lijn met het traject van de beleidsarme omzetting van het provinciale beleid en regels. Het Erfgoedprogramma wordt in 2019 vastgesteld. Er zal ook een expertteam worden opgesteld vanuit het Verhaal van Flevoland met verschillende specialismen, die de dagelijkse opgaven kunnen oplossen, meedenken in toekomstvisies en stimuleren dat het verhaal van Flevoland wordt benut als inspiratiebron. De Landschapsvisie wordt nog opgesteld. Tenslotte is er ook een verbinding met *Krachtige Samenleving* van de Omgevingsvisie.

Bodemdaling *

Hoe komen we in de bodemdalingsgebieden tot vormen van landgebruik die aansluiten op de veranderende omstandigheden?

De bodemdaling in Flevoland is groter dan in het verleden werd voorzien. Op de kaart zijn de gebieden aangegeven waar in 2042 de gevolgen van die daling het grootst zullen zijn (basisjaar 2012). De donkerblauw gekleurde gebieden zullen in die periode meer dan 60 centimeter dalen.

Droge zomers kunnen ook negatieve gevolgen hebben voor bodemdaling. Het grondwaterpeil kan uitzakken, waardoor het veen nog sneller verdwijnt. Binnen het Deltaprogramma Zoetwater is aandacht voor dit thema.

Verloop

Het beleid van de provincie Flevoland en het waterschap Zuiderzeeland is erop gericht de gevolgen van de bodemdaling zo veel mogelijk te beperken. De bodemdaling was een van de aanleidingen om de provinciale wateroverlastnorm te evalueren (partiële herziening Omgevingsplan Flevoland 2015).

Voor het meest urgente bodemdalingsgebied van Flevoland is een gebiedsproces gestart: zuidwest Emmeloord. Dit proces wordt getrokken door het waterschap Zuiderzeeland in samenwerking met de provincie en de gemeente Noordoostpolder. Op basis van input van de agrarische ondernemers wordt bekeken hoe de noodzakelijke transitie ondersteund kan worden.

Er lopen nu verschillende zaken:

- Het waterschap Zuiderzeeland beslist over een technische optimalisatiemaatregel in oppervlaktewatersysteem van het gebied waarmee de wateroverlastproblematiek tijdelijk kan worden verlicht;
- Een groep agrariërs, verenigd in de actiegroep Bodemdaling, is zich aan het oriënteren op de toekomstmogelijkheden van het gebied;
- Met een groep agrariërs is een 'joint fact-finding' gestart naar de vernatting in het gebied;

- Twee groepen agrariërs zijn gestart met Zicht op de Bodemstructuur (vanuit het Actieplan Bodem en Water) met extra aandacht voor waterhuishouding en drainage op percelen en met het project Spaarwater.

Eind 2016 is de evaluatie van de Flevolandse Wateroverlastnorm uitgevoerd en aan Provinciale Staten aangeboden. De stuurgroep van het gebiedsproces (provincie, waterschap, gemeente Noordoostpolder) voert regelmatig overleg met LTO en het Rijksvastgoedbedrijf.

We weten dat er aandacht moet komen voor:

- Bewustwording
- Andere keuzes maken
- Meedenken met boeren / Meer initiatief bij boeren

Vervolg

Dit agendapunt wordt voortgezet in de stuurgroep *Bodemdaling* (gebied zuidwest Emmeloord).

Bodem & Water

Hoe kunnen we de ontwikkeling van de agrarische sector hand in hand laten gaan met behoud en verbetering van het bodem- en watersysteem?

Verloop:

Het Actieplan Bodem en Water (ABW) is in 2014 gestart vanwege de agrarische bodemkwaliteit die onder druk staat en problemen met de waterkwaliteit. Het ABW is een samenwerkingsverband tussen LTO Flevoland, provincie Flevoland en waterschap Zuiderzeeland: de eigen Flevolandse invulling van het Deltaplan Agrarisch Water. De looptijd van het actieplan liep af in 2017, maar er is besloten deze termijn te verlengen tot (ten minste) 2020.

Vanuit het actieplan wordt gezocht naar de verbinding tussen bestaande en nieuwe initiatieven in de landbouw, gericht op een duurzame en toekomstgerichte agrarische sector. Het initiatief ligt bij de ondernemers, het actieplan biedt ondersteuning als verbindende factor tussen de al bestaande en nieuwe initiatieven.

Zicht op Bodemstructuur (ZOB) is een belangrijke uitwerking binnen het agendapunt Bodem & Water. Hierin hebben 72 agrariërs en 12 loonwerkers, samen met collega's en een bodemdeskundige, de bodemkwaliteit van hun gronden onder de loep genomen. De eerste agrariërs zijn bezig om deze waarnemingen te vertalen naar hun bedrijfsvoering. Daarnaast wordt deze methodiek als element in andere gebiedsprojecten toegepast, zoals in het bodemdalingsgebied zuidwest Emmeloord. Tevens is er een integraal gebiedsproject in de Noordoostpolder gestart, waar tegelijkertijd gewerkt wordt aan de waterkwaliteit en de bodemkwaliteit.

Op 12 februari 2018 is de Kennisdag Bodem en Water georganiseerd. Bijna 250 agrariërs en andere betrokkenen hebben daar nieuwe kennis en ervaringen gedeeld vanuit diverse projecten en initiatieven die in Flevoland plaatsvinden.

Tenslotte wordt op dit moment in samenspraak met gebied en partners verkend hoe een kennisfaciliteit Bodem en Water er aanvullend uit kan zien om interessante ontwikkelingen bij zoveel mogelijk telers te brengen.

Vervolg

Dit onderwerp krijgt vervolg in de opgave *Landbouw Meerdere Smaken* en in het samenwerkingsverband *Actieplan Bodem en Water*.

Schaalvergroting

Wat is de beste manier van omgaan met de schaalvergroting in de landbouw?

Schaalvergroting in de landbouw heeft in Flevoland tot een afname van het aantal bedrijven geleid. De gemiddelde bedrijfsomvang is toegenomen: die ontwikkeling zet zich waarschijnlijk door.

Verloop

In 2016 is schaalvergroting gevolgd in relatie tot andere processen, zoals hergebruik van vrijkomende erven en toetsing van klein- en grootschalige initiatieven. Er is een duidelijke relatie met de agendapunten Erfgrootte en Keten.

De structuurvisie van de gemeente Noordoostpolder (2017) gaat in op vraagstukken die direct het gevolg zijn van schaalvergroting. Er is samen met de gemeente nagegaan wat dit betekent voor het provinciale ruimtelijk beleid, aanpassingen zijn gedaan.

De praktijk van de vraagstukken rond schaalvergroting worden getoetst aan de Beleidsregel kleinschalige ontwikkelingen in het landelijk gebied

Vervolg

Dit agendapunt past binnen de opgaven *Landbouw Meerdere Smaken* en *Ruimte voor Initiatief* van de omgevingsvisie.

Duurzame energie

Hoe maken we maximaal gebruik van de economische kansen die de energietransitie biedt?

Hoe komen we tot optimale ruimtelijke inpassing?

De plannen voor de plaatsing van windmolens komen voort uit het Regioplan Wind. Voor andere energiebronnen als zonne-energie is ook een goede ruimtelijke en maatschappelijke inpassing belangrijk.

Verloop

In het Coalitieakkoord 2015-2019 is aandacht voor energietransitie benoemd.

Verscheidende studies naar opschaling van zonne- en windenergie hebben geleid tot de Flevolandse Energieagenda. Via een intentieverklaring is een gezamenlijke doelstelling vastgelegd.

Zonne-energie: de structuurvisie Zon is in het derde kwartaal van 2018 is vastgesteld door Provinciale Staten.

Windenergie: Kern van Regioplan Wind is meer energie opwekken met minder molens. Het streven is dat de provincie in 2020 voor 100% energieneutraal is. In de vier projectgebieden zijn de initiatiefnemers bezig. Grotendeels zijn in de vier deelgebieden de initiatiefnemers verenigd. Door inspraak van gemeenten, inwoners en hoogtebeperkingen vanuit de luchtvaart zijn voorkeursalternatieven ontwikkeld. Besluitvorming wordt eind 2018 verwacht.

Geothermie: in 2007 is een studie uitgevoerd door TNO naar de mogelijkheden van geothermie. Rond Urk in de landbouwgebieden in de Noordoostpolder zijn pilots uitgevoerd.

Deze initiatieven tonen de ontwikkelingen door de tijd. Dat roept de vraag op of deze transitie vooral voor bedrijven werkt of ook voor inwoners. Mede door deze ontwikkelingen en door de noodzaak van de gastransitie is er vanuit de inwoners van Flevoland toenemende aandacht voor duurzame energie.

Vervolg

Dit agendapunt past binnen de opgave *Duurzame Energie* van de Omgevingsvisie.

Natuur

Hoe zorgen we voor een optimale wisselwerking tussen natuur en ruimtelijk economische ontwikkeling van het platteland?

Vanuit de historie is sprake van een ruimtelijke en functionele scheiding tussen natuur en landbouw. De aandacht voor de wisselwerking is klein en vaak meer gericht op voorkomen van overlast dan het creëren van kansen.

Verloop:

De provincie geeft op verschillende manieren uitvoering aan het natuurbeleid, variërend van bescherming en beheer tot ontwikkeling en het stimuleren van nieuwe initiatieven. Belangrijke opgaven voor Flevoland zijn:

- een betere herkenbaarheid, toegankelijkheid en betrokkenheid bij de natuur;
- een optimale wisselwerking tussen natuur en de ruimtelijk economische ontwikkelingen op het platteland.

De belangrijkste lopende activiteiten zijn:

1. Het programma Nieuwe Natuur (PNN) is bijna afgerond, evaluatie is uitgevoerd
2. De ontwikkeling van een Nationaal Park Nieuw Land
3. Het versterken van de samenwerking tussen natuurorganisaties en recreatieondernemers
4. Het verbeteren van natuurwaarden in het agrarisch gebied via agrarisch natuurbeheer met medewerking van het Flevolands Agrarisch Collectief (FAC)

Gaandeweg is dit onderwerp is in tweeën gedeeld:

1. Agrarisch Natuurbeheer (Economie)
2. Programma Nieuwe Natuur (Beleefbaarheid)

Vervolg

Het agendapunt Natuur krijgt zijn vervolg in het reguliere beleid voor natuur en voor landschap, en in verschillende opgaven van de Omgevingsvisie Flevoland *Straks* (zoals *Regionale Kracht*, *Het Verhaal van Flevoland*, *Landbouw Meerdere Smaken en Krachtige Samenleving*).

Keten *

Hoe zorgen we ervoor dat de agrarische bedrijvigheid zich het beste kan ontwikkelen?

De centrale vraag is hoe de grootschalige verwerking van producten op het eigen erf (ketenverlenging) het beste vorm kan krijgen en waar dan de grenzen liggen. De provinciale betrokkenheid komt vanuit de toetsing van bestemmingsplannen.

Verloop

Met de gemeente Noordoostpolder is en wordt gewerkt aan een maatwerkoplossing voor enkele bestaande grootschalige agrarische verwerkingsbedrijven in het buitengebied. Deze aanpak is bestuurlijk afgestemd met de gemeente. Deze samenwerking is vertaald naar beleid. Vanwege de nauwe relatie met schaalvergroting (extra productie), erf grootte (meer op dezelfde plek) en ruimtelijke ordening (geur, geluid, landschappelijke inpassing) is een kader gerealiseerd. Dit kader wordt gebruikt bij omzetting of uitbreidingverzoeken van grootschalige agrarische bedrijven in de Noordoostpolder en voor agrarische verwerkingsbedrijven in de andere gemeenten in Flevoland.

Vervolg

Keten kan worden opgenomen worden in *Landbouw Meerdere Smaken* van de Omgevingsvisie.

Erfgrootte

Wat is de optimale omvang van een erf en de agrarische activiteiten die erop plaatsvinden: hoe regelen we dat het beste?

De gemiddelde bedrijfsomvang neemt nog steeds toe, waardoor de behoefte aan grotere erven ook toeneemt. Dat betekent dat aan de grootte van erven geen limiet wordt opgelegd en groeit naarmate de economie daarom vraagt.

Verloop

De initiatieven voor vergroting van erven worden getoetst aan de kaders uit het Omgevingsplan 2006 en de beleidsregel kleinschalige ontwikkelingen.

Vervolg

De beleidsregel Kleinschalige ontwikkelingen in het landelijk gebied wordt mogelijk herijkt in nauwe relatie tot wat in de Omgevingsvisie, in het specifiek de opgave *Landbouw Meerdere Smaken*, wordt ontwikkeld en uitgewerkt. Daarbij wordt ook de vraag meegenomen of grootschalige ontwikkelingen daarbij betrokken moeten worden. Ook wordt de relatie gelegd met de opgave *Het Verhaal van Flevoland*, waarin een visie op landschap en erfgoed wordt ontwikkeld.

Veehouderij *

Hoe scheppen we ruimte voor veehouderij, rekening houdend met leefbaarheid, dierwelzijn en natuur?

De centrale vraag was hoe er ruimte wordt geschapen voor de veehouderij, rekening houdend met leefbaarheid, dierwelzijn en natuur. De vraag en het antwoord verschilt daarbij binnen Flevoland per gebied.

Verloop

Nieuwe initiatieven vanuit de veehouderijbedrijven werden en worden getoetst aan de ruimtelijke en wettelijke kaders. De aandacht vanuit de melkveehouderijsector voor bodem en waterkwaliteit neemt toe en er is samenwerking aangegaan met het Actieplan Bodem en Water. Innovaties en investeringen kunnen worden gesteund via POP3 en andere relevante programma's zoals beschreven in de [AgroFoodMotor](#).

Vanwege de behoefte bij de gemeenten Noordoostpolder, Dronten en Lelystad om bedrijfsvergrotingen te faciliteren is er bij aanvang van de Programmatische aanpak stikstof (PAS) ingestoken op het reserveren van ontwikkelingsruimte voor maximaal 99 veehouderijbedrijven in heel Flevoland. Zij mogen hun emissie eenmalig met 3.000 kg ammoniak per jaar verhogen. Vrij kort na het loslaten van het melkquotum werden boeren echter geconfronteerd met de fosfaatproblematiek,

waardoor de groei werd beperkt. Recent heeft het Europese Hof uitspraak gedaan inzake een aantal vragen rondom de PAS die door de Raad van State waren gesteld. Duidelijk is dat de onderbouwing van de PAS aan een strenge wetenschappelijke toets moet kunnen voldoen.

Vervolg

Het is in het voorjaar van 2019 aan de Raad van State om te oordelen of de onderbouwing van de PAS op dit punt voldoet. In afwachting van die uitspraak wordt de vergunningverlening en plantoetsing op basis van de PAS voortgezet.

Innovatie

Hoe kunnen agrarische onderwijstakken en onderzoek versterkt worden?

Flevoland is een agrarische provincie bij uitstek. Op welke wijze kunnen agrarische onderwijs- en kennisinstituten een belangrijke rol gaan spelen bij de innovatiekracht van de agrarische bedrijven?

Verloop

Samenwerking is aangemoedigd tussen agrarische ondernemers en het onderwijs, ook om onderzoek te stimuleren. Dit komt o.m. tot uiting in het gebruik maken van subsidieprogramma's (AgroFoodMotor) en door de realisatie van het lectoraat Duurzaam Bodenbeheer van de Aeres Hogeschool.

Kennisontwikkeling en kennisvalorisatie is en wordt gestimuleerd vanuit verschillende (Europese) onderzoeksprogramma's. Zo is van de POP3 regeling "Samenwerken voor Innovatie" goed gebruik gemaakt.

De bestaande activiteiten zijn toereikend voor de vraag van betrokken partijen.

Vervolg

Dit agendapunt komt terug onder *Landbouw Meerdere Smaken* van de omgevingsvisie.

Agrarische structuurversterking

Hoe kunnen we een impuls geven aan de versterking van de agrarische structuur?

De gemiddelde bedrijfsomvang is toegenomen en steeds meer ondernemers hebben een kavel 'op afstand' in gebruik. Daarom is dit agendapunt ingestoken vanuit vrijwillige kavelruil.

Verloop

De betrokkenheid van de provincie bij vrijwillige kavelruil is gekoppeld aan de eis, dat een dergelijke ruiling bijdraagt aan gebiedsprocessen en aan het oplossen van bepaalde maatschappelijke vraagstukken zoals verkeersveiligheid op binnenwegen. De provincie Flevoland heeft in samenwerking met de stuurgroep Grondgebruik Flevoland begin 2018 de POP3 maatregel 'Investeren in infrastructuur voor de ontwikkeling, modernisering of aanpassing van landbouwbedrijven' opengesteld. Hiermee is ruim 2 miljoen beschikbaar voor een integrale aanpak van de verkavelingsstructuur in Flevoland. Bureau Stivas heeft eind 2018 de opdracht gekregen om kavelruil te stimuleren.

Het is bij vrijwillige kavelruil voor alle betrokkenen belangrijk, dat er informatie is over toekomstige ontwikkelingen in het landelijk gebied die invloed hebben op het gebruik en de functie van de agrarische gronden. Dit om te voorkomen dat een geruilde kavel binnen afzienbare jaren vanwege die ontwikkelingen minder geschikt is voor agrarische doeleinden. De stuurgroep Grondgebruik Flevoland heeft opdracht gegeven voor een onderzoek om die ontwikkelingen in beeld te brengen. De resultaten van dat onderzoek zullen begin 2019 worden gepubliceerd.

Vervolg

Dit agendapunt kan met name onder *Landbouw Meerdere Smaken* van de omgevingsvisie terugkomen.